

Kolonizacija zgornjega dela Selške doline:

razvoj posestne in populacijske strukture
tirolske naselitve iz konca 13. stoletja

Izvleček

Članek predstavlja enovito študijo o srednjeveški naselitvi Tirolcev v zgornji del Selške doline. Osrednja raziskava predstavlja analizo razvoja posestne strukture in strukture prebivalstva s konca 13. stol. V ta namen članek sistematično pregleda in ovrednoti do sedaj znano strokovno in znanstveno literaturo, nadgradi obstoječe metodološke osnove ter v pregled vzame relevantne arhivske vire in preverljive sklope podatkov. Analiza podatkov in ugotovitve raziskave nam tako jasno prikažejo nastanek primarnih struktur, s pomočjo zasledovanja kontinuitete pa je bil rekonstruiran tudi njihov razvoj v teku srednjeveškega in zgodnje novoveškega obdobja. Članek predstavlja nov doprinos v raziskovanju na področju zgodovinskih znanosti in je kot tak lahko metodološko aplikativen tudi na druga sorodna območja v Sloveniji in tujini.

Ključne besede: zgornji del Selške doline, srednjeveška kolonizacija, tirolska naselitve, kontinuiteta, Innichen, Južna Tirolska.

Abstract

Colonization of the upper part of Selška dolina: development of the property and population structure of Tyrolean settlement from the end of the 13th century

The article presents a unified study of the medieval settlement of Tyroleans in the upper part of Selška dolina. The central research presents an analysis of the development of the property and population structure from the end of the 13th century. To this end, the article systematically reviews and evaluates the professional and scientific literature known to date, supplements existing methodological bases, and takes into account relevant archival sources and verifiable sets of data. The analysis

of the data and findings of the research thus clearly show the emergence of primary structures and, by tracing their continuity, their development during the medieval and early modern periods was reconstructed. The article is a new contribution to research in the field of historical sciences and, as such, may be methodologically applicable to other related areas in Slovenia and abroad.

Key words: upper part of Selška dolina, medieval colonisation, Tyrolean settlement, continuity, Innichen, South Tyrol.

Uvod v raziskavo

Zgornji del Selške doline je ozko mikro specifično območje. Svojevrstna naravna komponenta je v povezavi s srednjeveškim kolonizacijskim delovanjem ustvarjala izjemno kulturno krajino, ki jo v veliki meri še danes zaznamujejo in vrednotijo elementi tirolskega kulturnega izročila. Terasasta pobočja pod Ratitovcem, posejana z vasi Zgornja ter Spodnja Sorica, Ravne, Torka, Zabrd, Zgornje ter Spodnje Danje, Prtovč in Zali Log, skrivajo skoraj 800 let staro zgodbo, katere začetek je iskati pod vrhovi zgornjega dela Pustriške doline (nem. Hochpustertal, ital. Alta Pusteria) na Južnem Tirolskem (nem. Südtirol, ital. Alto Adige). Ravno na omenjeni segment pa se osredotoča članek, njegovo preliminarno raziskavo predstavljajo dognanja doktorske disertacije avtorja z naslovom: *Višinska kolonizacija zgornjega dela Selške doline: primer razvoja posestne in populacijske strukture tirolske naselitve iz konca 13. stoletja*.

I Geografska in zgodovinska opredelitev območja

I.1 Geografska opredelitev

Zgornji del Selške doline zaradi naravnogeografskih dejavnikov, podnebja in lege uvrščamo na prelomnico med alpski in predalpski svet.¹ Južni rob Julijskih Alp imenujemo Bohinjski greben, njegov velik gorski masiv se zaključuje z vrhovi Ratitovca, ki predstavlja orografski mejnik med alpskim in predalpskim svetom.² V času zadnje pleistocenske poledenitve sta jo izdolbla Ratitovski in Sorški ledenik, njuni ostanki so na terasah Zgornje in Spodnje Sorice ter drugih podratitovških vasi v obliki grobelj, moren, nasipov in balvan vidni še danes.³

Ledenika pa nista povsem oblikovala dna doline, tu je največjo moč imela voda, zato je danes zgornji del doline ozek, le na nekaterih mestih se nekoliko razširi. Kakor drugod v alpskem visokogorju in sredogorju, so se tudi tukaj

1 Melik, *Slovenski alpski svet*, str. 54.

2 *Ratitovec*, str. 30.

3 Ratitovski in Soriški ledenik naj bi bila prvotno del velike ledene gmote, imenovane Bohinjski ledenik, vendar sta se v fazi taljenja tega ledenika fragmenta na južnem robu odcepila in oblikovala zgornji del Selške doline.

ohranile debele zaplate diluvialnega proda, trdno sprijetega v laboro,⁴ kar kaže na primarno moč vode pri oblikovanju kamninske sestave in kasneje tudi gozdne vegetacije.⁵

1.2 Zgodovinska opredelitev

V sklopu širše poselitvene slike slovenskega ozemlja Selška dolina predstavlja marginalno območje, saj relativno ozka dolina na prelomu Alp in njihovega predgorja s strmimi grapami in previsi ter v preteklosti delno zamočvirjenim in neprehodnim dnom doline⁶ ni predstavljala strateške lege za poselitev. Arheološke najdbe in najdeni artefakti sicer izkazujejo pester nabor predmetov, in sicer iz prazgodovine, starejše železne dobe in delno rimskega obdobja, a v večini primerov najdbe ne nakazujejo na večjo naselbino, ki bi imela vpliv na širše regionalno območje.

Ozemlje se začne v večji meri razvijati v času zgodnje srednjeveškega obdobja, ko pride pod freisinško oblast. Freisinški škofje so v neposredni bližini loškega območja na ozemlju Vzhodnih Alp do tedaj imeli že večje število oze-melj.⁷ V drugi polovici 10. stol., natančneje leta 973, je nemški cesar Oton II. freisinškemu škofu Abrahamu z dvema zaporednima daritvama, junija 973 in novembra istega leta, podelil velik del ozemlja na območju tedanje Kranjske kra-jine. Prva darovnica je freisinški škofiji prinesla ozemlja celotne Selške doline, vse od ozemlja Sorice do današnje Škofje Loke, ter ozemlje zahodno od potoka Žabnica na Sorškem polju. V novembru istega leta je škofija pridobila tudi oze-mlja vzhodne Poljanske doline do potoka Volaščica in njenega izliva v Kopačnico oziroma do Hotaveljščice. Skupek oze-melj imenujemo freisinško Loško gospo-stvo, ki je več kot 800 let predstavljalo eno večjih sklenjenih fevdalnih teritorial-nih enot na severozahodnem delu današnjega slovenskega ozemlja.⁸

4 Geološka karta Slovenije, <http://biotit.geo-zs.si/ogk100/>.

5 Tu najdemo predvsem iglasti gozd, kjer macesen, smreka in jelka predstavljajo 80 % gozdne vegetacije, nekdanji avtohtoni bukov gozd pa le 10 %. Gozd se tu vzpenja do višine 1500 metrov, na strmih pobočjih Ratitovca tudi do 1550 metrov (*Ratitovec*, str. 31).

6 Markelj, "Selško jezero", str. 30–42.

7 Freisinški škofje so imeli v času od ustanovitve škofije do sekularizacije oziroma odvzema cerkvene oblasti leta 1803 v lasti večje število nepovezanih posesti na področju alpskega in predalpskega sveta ter Sredozemlja (Demel, *Sekularizacija na Bavarskem*, str. 153–164). Poleg škofjeloškega območja so tako imeli v lasti še večje število posesti na območju teritorijev današnje Nemčije, Avstrije, Italije, Slovenije in Hrvaške. Posestne enote so se med seboj razlikovale predvsem glede ravni oblasti, kakršno so freisinški škofje imeli v določenem časovnem obdobju na posameznem ozemlju. Posamezni arhivski viri prikazujejo, da so se posestne enote skozi stoletja spreminjale, se preoblikovale, bile dane v zakup ali pa jih je škofija delno oziroma v celoti izgubila. Na tem mestu je treba poudariti, da škofje niso sami upravljali posameznih podrejenih ozemlji, temveč so jih v njihovem imenu upravljali oskrbniki oziroma drugi pooblaščenči, ki so jih škofje sami nastavili na ta položaj.

8 Po letu 973 se je ozemlje freisinških škofov širilo še na vzhod in jug. Kolikor se v tem

Nekaj stoletij pred ustanovitvijo Loškega gospostva, natančneje leta 783, so freisinški škofje v upravljanje dobili tudi širše ozemlje zgornjega dela Pustriške doline na Tirolskem. Podatki kažejo, da naj bi bilo območje Innichena poseljeno že v času halštata ter kasneje v rimskem času, ko je bilo območje pomembno kot prehodna dolina v vzhodnoalpskem prostoru iz tedanje province Norik v centralno Italijo. Do sedaj evidentirani arheološki podatki in artefakti ne kažejo na večjo naselbino, ki bi imela primarno vlogo v pokrajini oziroma regiji. Ta je bila v tistem času v Lienzu, medtem ko je dolina služila predvsem kot prehodno območje.

Za razumevanje poselitve in kasnejšega razvoja tega območja nam veliko povedo etimološke razlage toponimskih izrazov. Z njimi se je do sedaj ukvarjalo že nekaj zgodovinarjev, slavistov in geografov. Ignaz Matthias Paprion (zgodovinar iz Silliana) je konec 18. stol. etimološko ime doline povezal s slovansko besedo »*pust*«, kar lahko razumemo kot nenaseljen svet oziroma svet, ki predstavlja težke pogoje za naselitev/obdelavo tal.⁹ Kasnejši zgodovinarji in slavisti, med njimi Josef von Hormayr in Franc Miklošič, so sicer omenjeno tolmačenje negirali in etimološko ime pripisovali keltskemu izvoru in besednima zvezama Pustrissa oziroma Pustrussa, pri čemer končnica imena -issa kaže na keltski izvor. Med najbolj znanimi je etimologija imena Innichen, ki se v darovnici Tasila III. škofu Atonu imenuje »*India*«, ki naj bi bil prav tako keltskega izvora,¹⁰ in kar nakazuje na nastanek naselbine že v predrimskem obdobju.

Večjo veljavo z opisom v pisnih virih ozemlje dobi v času zgodnjega srednjega veka, saj je dolina ponujala naravni prehod iz vzhodnoalpskega prostora na zahod, ki so ga v večji meri v 6. in 7. stol. koristila slovanska plemena. S tem namenom je bavarski vojvoda Tasilo III. škofu Atonu iz Freisinga (v darovnici imenovan

segmentu sklicujemo na Blaznika (1973), ki se je intenzivno ukvarjal z mejami Loškega gospostva, lahko vidimo, da je leta 1002 nemški kralj (pozneje cesar) Henrik II. freisinškemu škofu daroval tudi območje Srednjih in Zgornjih Bitenj s Stražiščem ter ozemlje med Lipnico in Savo oziroma tako imenovano besniško ozemlje. Leta 1033 škofje pridobijo še ozemlje Dovjega z okolico v Zgornjesavski dolini na Gorenjskem. Leta 1215 naj bi škofje kupili tudi ozemlje Pungerta in Gosteč, vendar se že Blaznik v tem segmentu sprašuje, ali je res šlo za nakup, saj naj bi bilo iz popisa leta 989 razvidno, da je škofija imela omenjena ozemlja v lasti že leta 973. Zadnje ozemlje, ki je pripadlo freisinškim škofom, je bilo leta 1263 ozemlje vasi Okroglo pri Kranju. Po tem letu se vse do sekularizacije freisinško loško ozemlje ni veliko spreminjalo; po obsegu je v primerjavi z drugimi gospostvi ostalo homogeno in povezano. Na tej točki je treba tudi omeniti, da freisinška škofija v last dobi tudi ozemlja zahodne Poljanske doline z okolico Žirov. Kdaj natančno se je to zgodilo, je težko določiti, saj iz tega obdobja ni ohranjene nobene listine, ki bi nam natančno določila čas podelitve. Blaznik (1973) domneva, da naj bi se to zgodilo po letu 1000, najverjetneje v času pridobitve dislociranega urada Dovje, vendar pa nam natančni čas in okoliščine pridobitve tega ozemlja do danes niso poznane (Bizjak, Razvoj, uprava in poslovanje ..., str. 111–124).

9 Povprečna nadmorska višina v dolini je okrog 1100 metrov, obdaja pa jo gorovje Dolomitov z do 3000 metrov visokimi vrhovi.

10 Kùhebacher, *Die Hofmark Innichen*, str. 23.

še Ato iz Scharnitza) leta 769 na podlagi darilne listine podelil pravico do koriščenja ozemlja med Gesiesrebachom in Erlbachom z namenom ustanovitve benediktinskega samostana v Innichenu za potrebe pokristjanjevanja slovanskega prebivalstva in utrjevanja oblasti na tem območju.¹¹ Utrjevanje krščanstva je bilo za nemško (bavarsko) nadvlado pomemben element, saj so preko širjenja krščanstva utrjevali svojo oblast. S podelitvijo ozemlja je bila dana tudi možnost, da se v sklopu samostana ustanovi nekakšno kulturno okolje za naselitev bavarskih podložnikov v dolino, ki je bila do takrat redko naseljena.¹²

Samostan je tako poleg naloge pokristjanjevanja imel tudi vlogo vnosa in širjenja bavarske kulture v širši prostor Pustriške doline. Bavarci so bili tako prvi, ki so v večji meri začeli oziroma spodbudili sistematično ustanavljanje naselij in vaških skupnosti ter pomembno vplivali na razvoj območja. Sprva so se posamezni zaselki in naselbine začeli oblikovati v dolinskem dnu v okolici samostana, nato pa so se posamezna bivalna poslopja začela širiti še v višje ležeče predele in stranske doline. Bivanjska poslopja v višje ležečih predelih, imenovana *švajge* (nem. Schwaighöfe), so začela nastajati kot posledica gospodarskega koriščenja naravnih dobrin in pokrajine, predvsem pašnikov za vzrejo krav, z namenom proizvodnje mleka in mlečnih izdelkov (sira). Zanimiva je analiza priimkov podložnikov na teh posestih, ki v veliki meri nakazuje na njihov nemški (bavarski) izvor, podobni pa so tudi tistim v zgornjem delu Selške doline. Kühebacher (1969) v svoji knjigi navaja prepis priimkov iz urbarja stranske doline Sexten (Erlacher, Egarter, Kofler, Felder, Egger, Gasser in drugi), prav tako pa navaja, da so nemški vladarji sicer prepustili organizacijo naseljevanja freisinškemu škofu, kar je razvidno iz več listin, pri tem pa so jim nudili vso pomoč pri naseljevanju podložnikov.

Ob koncu 11. in v začetku 12. stol. na območju širše Pustriške doline pride do večjih trenj za nadvlado nad posvetno oblastjo. V tem času so freisinški škofi začeli izgubljati večji del svojega ozemlja, ki naj bi do takrat po Kühebacherju, ki se sklicuje in opira na ohranjene urbarje fresinškega gospostva Innichen, obsegalo širše območje vzdolž osrednjega dela Pustriške doline, med Abfaltersbachom in Welsbergom, ter območja v sosednjih dolinah Sexten, Kartitsch, Villgraten in Gsies.¹³ Med glavnimi rivali, ki so prevzeli njihova posestva, so bili goriško-tirolski grofje, ki so si v tem času utrjevali oblast tudi na ozemljih zahodne Koroške, Kranjske in Goriške. Ob koncu 13. stol. je tako freisinška posest na območju Innichena obsegala le še manjše ozemlje samega mesta in njegove bližnje okolice.

11 Darilna listina se do danes ni ohranila v originalu, ampak zgolj kot prepis v tako imenovanem *Cozroh-Codexu* z začetega 9. stoletja. *Cozroh-Codex* je hranjen v Bavarskem glavnem državnem arhivu v Münchnu, in sicer pod referenčno številko BayHStA HL Freising 3a.

12 Darovnica sicer uporablja izraz »*inhabitates*« (nenaseljen svet), vendar tega ne gre jemati dobesedno, saj so z veliko gotovostjo obstajali stalno naseljeni manjši zaselki iz preteklih obdobj (Kühebacher, *Die Hofmark Innichen*, str. 44).

13 Do današnjih dni so se za ozemlje gospostva Innichena in zgornjega dela Pustriške doline ohranili urbarji iz let 1305, 1316, 1432 in 1526 (Zahn, *Codex diplomaticus II*, str. 79).

2 Stanje raziskav in izpeljava metodološke osnove

S pregledom zgodovinskega razvoja območja zgornjega dela Selške doline se je do sedaj v največji meri ukvarjal Pavle Blaznik, ki ga poleg Vilfana, Ilešiča, Kosa in Grafenauerja uvrščamo med vodilne raziskovalce kolonizacijskega delovanja in preučevanja poljske razdelitve na Slovenskem. Blaznikove raziskave temeljijo na preučevanju ter vrednotenju reprezentativnih in točnih zgodovinskih podatkov freisinških loških urbarjev, ki jih je dopolnil z relevantnimi zgodovinskimi viri, kot so darovnice, ter z drugimi srednjeveškimi in zgodnje-novoveškimi zapisi in listinami. Njegova raziskovalna bibliografija obsega tako splošne raziskave, kot sta določanje agrarne in gospodarske zgodovine širšega slovenskega ozemlja, kot bolj specifične raziskave, kamor spada njegova disertacija *Kolonizacija Selške doline*, v kateri je na podlagi zapisov v urbarjih in z delitvijo rustikalne zemlje »*na delce*« (nem. *Gewannflur*) in »*na bloke*« (nem. *Einöflur*) na nekdanjem freisinškem loškem ozemlju kot prvi posredno pokazal na naselitev Tirolcev v zgornji del Selške doline.

Poleg obsežnih enot Blaznikovega podatkovnega in metodološkega gradiva so bili za konstrukcijo rezultatov raziskave uporabljeni tudi še drugi večji podatkovni sklopi, katastrske karte in arhivsko gradivo,¹⁴ na podlagi katerih je

- 14 Loški urbarji freisinške škofije med letom 1291 in 1755, Franciscejski kataster za Krajsko, mapni in spisovni del za katastrske občine: Sorica (AS, AS 1, t.e. 176, a.e. L341), Danje (AS, AS 2, t.e. 176, a.e. L027), Sveti Križ (AS, AS 3, t.e. 176, a.e. L026) in Zali Log (AS, AS 4, t.e. 176, a.e. L237), jožefinska vojaška karta, knjiga ter mapa 4 in 5 (Rajšp in Serše 1998), krstna knjiga župnije Sorica, od leta 1655 naprej (NŠAL, NŠAL 1, t.e. MF 23, a.e. 23), stara zemljiška knjiga za škofjelosko območje: katastrska občina Sorica (ZAL-ŠKL, ŠKL 1, t.e. 364, a.e. št. k. VII) in katastrska občina Danje (ZAL-ŠKL, ŠKL 2-3, t.e. 364, a.e. št. k. VIII in IX), Atlas okolja Agencije Republike Slovenije za okolje – podlaga ortofoto posnetki za leto 2006, 2011 in 2016 (Atlas okolja, 2018) in interaktivna terenska karta ozemlja ter satelitski aerofoto posnetek površja (Google maps, 2018). Prav tako so bile pri raziskavi upoštevane publikacije s tematiko preučevanja ozemlja freisinške škofije ter njene umeščenosti v širši upravno-teritorialni prostor današnje zahodne Slovenije: Meichelbeck (1724), Zahn (1861, 1970 in 1871), Krošl (1941), Glaser (1990), Thoma (2005), Benedik; Lebar (2005), Fister (2005), Bizjak (2005) in publikacije v zvezi z zgodovino območja Innichena na Južnem Tirolskem: Kùhebacher (1969), Bosl (1971), Rasmo (1979), Brunner (1999) in Roger (2000). Povzeti pa so bili še določeni aspekti dosedanjih raziskovalcev na področju poljske razdelitve: Meitzen (1881 in 1895), Gradmann (1910 in 1926), Sidaritsch (1925), Ebert (1936), Ilešič (1933, 1946, 1950), Blaznik (1940, 1961, 1965, 1969), Grafenauer (1965) in Kos (1940, 1950, 1955 in 1975); katastrskega kartografskega prikazovanja in interpretacije podatkov: Blaznik (1978), Ribnikar (1982), Cvelfar (1995 in 1996), Preinfalk (2001), Petek (2004), Urbanc (2004), Kos (2007) in Golec (2009 in 2010); demografije: Koropec (1992), Šifrer Bulovec (1996), Pančur (1996), Pfister (2007), Rožman (2011); poznavanja načina nekdanjega življenja na podeželju in v mestih: Blaznik (1934, 1953a in 1955), Baš (1984), Štukl (1996), Bizjak (2002) in Čec (2004); novejših metodoloških smernic v preučevanju katastra in urbarialnih podatkov: Viazzo (1989), Panjek (2006), Pleterski (2011),

bila konstruirana tudi nova metodološka osnova, na bazi katere je bila izdelana osrednja raziskava o naselitvi.

Najprimernejšo znano metodo, s katero zasledujemo srednjeveško naseljevanje oziroma kolonizacijo, predstavlja evidentiranje načinov razdelitve podeželske rustikalne zemlje v določenem časovnem obdobju, kjer so za osnovne elemente vzeti relevantni podatki iz urbarjev. S preučevanjem poljske razdelitve so se evropski raziskovalci, če kot osnovo vzamemo sistematične strokovne in znanstvene študije, začeli ukvarjati že konec 19. stol.¹⁵ Njihove izsledke so potem raziskovalci Blaznik, Grafenauer, Vilfan, Kos, Ilešič in Pleterski povzeli ter jih aplicirali na slovensko ozemlje. Slednji (Pleterski) se je v svoji raziskavi *Nevidna srednjeveška Evropa : Župa Bled* (2011) ukvarjal z vrednotenjem različnih podatkovnih sklopov (predvsem arheoloških, geografskih in zgodovinskih) ter tako prikazal teritorialni razvoj blejske župe na območju Blejskega kota med 7. in 15. stol. Metoda razlikovanja, poimenuje jo retrogradna analiza zemljiškega katastra, v veliki meri daje tudi možnost za aplikacijo na ozemlje zgornjega dela Selške doline. Vendar zaradi različnih načinov nastanka vaških skupnosti ter kasnejšega razvoja in delitve enot zemlje pod Ratitovcem (sistematična kolonizacija in nato notranje širjenje te kolonizacije) metoda, kot je bila uporabljena v primeru (Pleterski, 2011), na ozemlje zgornjega dela Selške doline ni mogla biti v celoti aplicirana. Iz tega vidika je bila izdelana nova metodološka osnova, ki je upoštevala že nekatere Blaznikove ugotovitve o načinu podeljevanja rustikalne zemlje podložnikom, ter povzela določene aspekte retrogradne analize zemljiškega katastra in teorije o osrednjih zemljiških jedrih.

3 Nabor in analiza podatkov

Analitični del raziskave, ki ga opredeljuje metodološka osnova, tako v prvi vrsti sistematično pregleda loške urbarje freisinške škofije za ozemlje zgornjega dela Selške doline med letoma 1291 in 1755. V analizo se vzame vsakega najemnika kmetije v soriški župi¹⁶ ter s pomočjo pregleda sekvenc vseh ohranjenih urbarjev

Kačičnik Gabrič (2013), Zwitter (2010, 2013) in Bizjak (2016); povezanih interdisciplinarnih raziskav: Bradley in Jones (1995), Behringer (2010) in Ogrin (2012) ter raziskav lokalnega območja: Globočnik (1867), Planina (1962 in 1973), Ramovš (1972, 1978 in 2004), Kežar (2002, 2004, 2008 in 2013) in Torkar (1997 in 2006).

- 15 V pregledu literature je bilo ugotovljeno, da je bil prvi, ki se je preliminarno ukvarjal s študijo zemljiške razdelitve, Meitzen (1881), ki ga je nasledil Schlüter (1900) in kasneje Gradmann (1910). Vendar pa je šele Sidaritsch (1925) z nadgradnjo Gradmannove enostavne in ozke klasifikacije poljske razdelitve v Avstriji in Nemčiji začel dolgo serijo razprav, ki v zvezi s študijem kmečkih naselij in z zgodovino kolonizacije obravnavajo tudi problem poljske razdelitve.
- 16 Območje soriške župe je obsegalo ozemlja na levem bregu Selške Sore, ki so jih proti severu omejevali vrhovi Ratitovca, na zahodu prelaz Petrovo Brdo in na vzhodu povirja potoka Plenšak (Blaznik, Zahodna meja, str. 105–111).

meri posestno in rodbinsko kontinuiteto na kmetiji, kar daje možnost za izdelavo njihovih historiatov.¹⁷

Potem se je v precep vzela analiza zemljiškega katastra za območje devetih vaških skupnosti v zgornjem delu Selške doline. Franciscejski kataster iz leta 1825 nam na katastrski mapi in protokolu prikaže, katere katastrske enote ozemlja pripadajo eni skupni enoti posesti (nekdanja huba, tretjinska huba ali kajža). Na tej primarni točki raziskave so bili podatki iz opisnega dela katastrskega elaborata preneseni na katastrsko mapo ter kasneje digitalizirani, da smo lahko z njihovo variacijo določali in izračunavali različne parametre v povezavi s spreminjanjem posamezne enote zemlje. Zemljiški kataster nam poleg lastniške strukture in hišnega imena jasno prikaže tudi rabo zemljišča, ki skupaj s podatki o ugotavljanju geografske razgibanosti površja, ledinskih imenih in zasledovanju kontinuitete predstavljajo osnovo, na podlagi katere lahko gradimo obseg enot posesti iz leta 1825 v preteklosti. Ob nadgradnji še s podatki v stari zemljiški knjigi (1781)¹⁸ so bile tako zarisane posamezne faze razvoja posesti vsakega posameznega podložnika.

Prikaz posestne strukture nekdanje naselitve Tirolcev v zgornji del Selške doline nam služi za prepoznavanje in analizo materialnih dokazov oziroma prostorskih ostalin, medtem ko je za razumevanje razvoja naselitve treba zbrati, evidentirati in analizirati tudi podatke, ki nam dajo vpogled v strukturo prebivalstva v vaseh pod Ratitovcem.

S tem namenom se raziskava osredotoči tudi na pregled podatkov, ki so ohranjeni v matičnih knjigah župnije Sorica, ki jih hrani Nadškofijski arhiv v Ljubljani. Najstarejši podatki so v obliki krstnih knjig dostopni od leta 1655 naprej. Nadškofijski arhiv poleg omenjenega podatkovnega sklopa hrani še krstne knjige za obdobja 1731–1751, 1758–1784, 1846–1887, poročne knjige za obdobja 1657–1680, 1738–1784 in 1849–1888 ter mrliške knjige 1740–1784, 1823–1866, 1866–1909. Raziskava se osredotoči na analizo najstarejše ohranjene matične knjige, torej krstne knjige župnije Sorica,¹⁹ ki nam pokaže posamezne segmente strukture prebivalstva med letoma 1657 in 1717. Pomembno je izpostaviti, da smo za analizo vzeli najstarejši ohranjeni vir, ki nam je na voljo, saj predstavlja najstarejši pogled v preteklost, kar je za preučevanje zgodovine naselitve s konca 13. stol. najpomembnejše. Analiza krstne knjige se je za evidentiranje podatkov primarno najprej lotila izdelave, klasifikacije in prepisa podatkov v pregledno tabelarično obliko, ki omogoča sistematično analizo pridobljenih podatkov za izbrano obdobje 60 let (dve generaciji). Nato so bili kvantitativno obdelani, da smo dobili rezultate, na podlagi katerih lahko izpostavimo posamezne parametre populacije.²⁰

17 Z namenom natančnega prikaza merjenja kontinuitete najemnikov ter njihovih zemljišč je bila izdelana pregledna tabelarična oblika urbarjalnih izkazov, ki je hranjena pri avtorju.

18 ZAL-ŠKL, ŠKL 1, t.e. 364, a.e. št. k. VII in ZAL-ŠKL, ŠKL 2-3, t.e. 364, a.e. št. k. VIII in IX.

19 NŠAL, NŠAL 1, t.e. MF 23, a.e. 23.

20 V sklopu raziskave smo tako ugotavljali: število rojstev, evidentiranje imen in priimkov roje-

4 Rezultati raziskave

4.1 Naselitev Tirolcev v zgornji del Selške doline

Pregled ohranjenih virov in analiza posameznih podatkovnih sklopov, ki so strukturirano povzeti v prispevku, nam dajejo do sedaj najjasnejši vpogled v nekatere ključne aspekte o srednjeveški naselitvi Tirolcev v zgornjem delu Selške doline. Ohranjeni zapisi v urbarju iz leta 1515 nam kot prvi prikažejo, da so bili v zgornji del Selške doline naseljeni Tirolci iz Innichena iz zgornjega dela Pustriške doline. V urbarju, ki ga hranijo v Hauptstaatsarchivu v Münchnu pod razdelkom *Rabat Zewritz und Langenfeldt* piše,²¹ da so podložniki na ozemlju Sorice in Dovjega oproščeni davka, saj so se prebivalci Sorice na to ozemlje naselili iz Innichena. Na območju so izsekali goščavo in ustanovili nove grunte.²²

4.2 Čas naselitve

Iz zapisa²³ v urbarju iz leta 1291 vidimo, da je na območju Sorice²⁴ leta 1291 že 20 kultiviranih hub (kmetij), ki tudi že služijo.²⁵ V povprečju glede na druge zapise v urbarju lahko sklepamo, da je bila doba od osnovanja kmetije do časa, da je ta začela služiti, pet let,²⁶ pri čemer lahko domnevamo, da so bile prve hube na področju soriške župe zagotovo osnovane že leta 1286. Če se sklicujemo še na

nih otrok in njihovih staršev, stopnjo umrljivosti krščenih otrok, določanje fertile dobe pri ženskah, priseljevanje ljudi in fluktuacijo prebivalstva, povezave med posameznimi družinami glede na izkazane botre in asistente ob porodu otrok in starost staršev ob rojstvu prvega otroka. S pritegnitvijo preostalih podatkovnih sklopov smo ugotavljali še povprečno dobo najema posameznega najemnika na kmetiji, stopnjo rodbinske kontinuitete posamezne rodbine in število družin, živčih na območju v izbranem časovnem obdobju.

- 21 »Item dye auss der Zewritz vnd Langenfeldt sind khain rabatt schuldung ze thuen wenn den auss der Zewritz ist auffrichttiglich zugesagst, da sy vonn Innichen her ain gephlantz vnd sew die wildnuss der grundt gerewt.« (Blaznik, *Kolonizacija*, str. 38).
- 22 V omenjenem kontekstu moramo tudi poudariti, da so se podložniki iz Pustriške doline in sosednjih območij naseljevali še na območja v Karnijskih Alpah, kjer so ustanovili naselje Pladen-Bladen (danes ital. Sappada) in Zahre (ital. Sauris), ki je sestavljena iz zgornje in spodnje vasi in zaselka Field (ital. Velt) ter na območje Baške grape, kjer so ustanovili Nemški Rut (Rut), kasneje pa še naselja Grant, Stržišče in Kal. Podložniki so tja naseljevali goriški grofje in oglejski patriarhi, ki so v Pustriški dolini poleg freisinških škofov imeli svoja ozemlja.
- 23 »In der Zaevritz sunt 20 huebe culte e seruiantes schillingum, harreht et steuram tantum. Ex hiis preco, qui eisdem pro tempore prefuerit habet unam racione sui officii.« (Blaznik, *Urbarji*, str. 165).
- 24 Območje Sorice (lat. Offitum Zewritz) je celotno območje soriške župe in se v urbarju iz leta 1291 ne nanaša zgolj na kraj Sorica.
- 25 Termin (služiti) v omenjenem kontekstu ponazarja, da je posamezna kmetija že začela plačevati dajatve zemljiškemu gospodu.
- 26 Primer iz istega urbarja nam za območje Zgornjih Danj navaja podatek, da sta dve na novo ustanovljeni hubi začeli služiti pet let po ustanovitvi (Blaznik, *Urbarji*, str. 165).

kasnejši vir iz 17. stol., natančneje na notico ljubljanskega škofa Hrena iz leta 1609,²⁷ pa vidimo tudi jasno opredelitev letnice naselitve, ki sega v leto 1283. Na podlagi analize realnih in med seboj nepovezanih ohranjenih virov je tako logično sklepati, da je letnica 1283 kot čas naselitve v zgornji del Selške doline zelo realna, pri čemer upoštevamo, da so naseljenci morali v prvi fazi pripraviti vse potrebno za kultivacijo ozemlja in postaviti sprva manjša začasna bivališča, da so lahko leta 1286 osnovali kmetije, ki so leta 1291 začele plačevati dajatve zemljiškemu gospodu.

4.3 Vzroki za naselitev

Za razumevanje vzrokov za naselitev v zgornji del Selške doline se moramo navezati na ugotovitve, ki jih omenja že Blaznik (1928). Ob preučevanju urbarjev za ozemlje Innichena, predvsem tistega iz leta 1305, domneva, da je razlog iskati v hiperpopulaciji prebivalstva,²⁸ ki je za posledico imela delitev prvotno nastalih hub (kmetij) na polovične in četrtinske. S tem namenom je bila potomcem večjih kmetij v okolici Innichena s strani zemljiškega gospoda (freisinškega škofa Emiha) dana možnost, da nove kmetije osnujejo na ozemlju zgornjega dela Selške doline, ki je bilo do takrat še nenaseljeno, njegov zemljiški lastnik pa je bil ta isti škof. Ugotovimo lahko tudi, da ni šlo za prisilno naselitev, kar kažejo podatki v loških urbarjih, ki izkazujejo, da so prebivalci Innichena, ki so se preselili v Sorico, plačevali manjše dajatve kot drugi podložniki v Loškem gospostvu, nekaj let po naselitvi pa so bili oproščeni plačevanja dajatev, z namenom vzpostavitve kmetij. V interesu zemljiškega gospoda je bilo, da naseli podložnike na nenaseljeno območje in s tem ustvari možnost za dodatno ekonomsko korist.

4.4 Potek naselitve

Rezultati analize posestne strukture nam pokažejo, da je bilo najprej naseljeno območje Sorice, kjer je vse od naselitve izkazanih 15 kmetij (Spodnja in Zgornja Sorica), ki prav tako izkazujejo kontinuiteto vse do leta 1825. Zapis v urbarju iz leta 1291 sicer neposredno ne omenja natančnega števila kmetij v Sorici, saj govori, da je bilo leta 1291 na območju Sorice (celotne soriške župe) 20 hub. Na podlagi pregleda vseh dostopnih urbarialnih izkazov ter ob upošteva-

27 Iz notice lahko razberemo: »Anno 1283 Emicho, Episcopus Frisingensis, traduxit colonias, ex valle Pustertal, in viciniam Locopolis, et ibi constituit pagos Feuchtig et Zayrn, ubi adhuc hodie germanicam linguam callent Coloni.« (Blaznik, *Kolonizacija*, str. 58), torej da je v letu 1283 freisinški škof Emiho (1282–1311), lastnik ozemelj iz Pustriške doline, dal v bližini Loke v okolici Sorice ustanoviti naselja (vasi), kjer prebivalci še danes govorijo nemški jezik.

28 Termina hiperpopulacija prebivalstva ne smemo jemati in razumeti dobesedno, kot veleva definicija (Fran/SSKJ, 2018), ampak ga je treba razumeti v kontekstu, da so posamezni najemniki kmetij imeli večje število otrok, ki so dočakali odraslo dobo, pri čemer pa vsi niso mogli osnovati kmetije na njihovem matičnem ozemlju, saj ni bilo možnosti za širjenje naselitve z novim pridobivanjem kmetijskih površin.

nju smeri naselitve, števila celotnih in polovičnih hub (kmetij) v nadaljnjih urbarjih ter njihovih dajatev pa je mogoče logično sklepati, da je bilo ob naselitvi v Spodnji Sorici sprva devet kmetij, v Zgornji Sorici pa šest, enako število nam potrdi tudi katastrski protokol Franciscejskega katastra. V istem času je nastalo tudi pet kmetij v naselju Spodnje Danje. Omenjeno razlago kot povsem realno predstavi tudi Blaznik, ki se sklicuje na dejstvo, da je v kasnejših urbarjih na območju Spodnjih Danj izkazanih po deset polovičnih hub (kmetij). Na tej točki lahko predhodne Blaznikove ugotovitve še nadgradimo, saj lahko tudi na podlagi velikosti poljskih površin in skupnih njivskih površin posamezne kmetije vidimo, da pet kmetij v vasi Spodnje Danje še v letu 1825 izkazuje večje njivske in skupne površine kot drugih pet kmetij. Prav tako je pomemben podatek, ki nam pojasni spremembo primarnih posesti ter tudi delitev zemlje na delce, kar kaže na delitev prvotnih zemljišč v kasnejših obdobjih.

Urbar v soriški župi leta 1310 omenja še dve novi hubi,²⁹ njun nastanek je najbolj logično iskati v vasi Zgornje Danje. Podobno kot v primeru Spodnjih Danj lahko tudi v primeru Zgornjih Danj na podlagi analize velikosti obsega njivskih površin vidimo, da dve kmetiji v vasi še v letu 1825 izkazujeta večje njivske površine, kar kaže na zgodnejši nastanek. Prav tako je pomemben tudi podatek, ki nam pojasni spremembo oziroma delitev primarnih posesti, tudi delitev zemlje na delce, kar tudi v tem primeru kaže na kasnejšo delitev prvotnih posesti na območju Zgornjih Danj.

Nadaljnji ohranjeni urbar iz leta 1318 neposredno omenja naselitev tudi na območje imenovano »Troy« in v predel, imenovan »Hueblein«. Natančneje nam omenjeni urbar pokaže, da se v zaselku Trojar že leta 1321 omenja ena na novo nastala huba, ki je že začela služiti.³⁰ Ob upoštevanju predhodnih ugotovitev, da je čas od ustanovitve hube do časa, ko ta začne služiti pet let, lahko domnevamo, da je bila prva kmetija v zaselku Trojar ustanovljena leta 1316. Na podlagi pregleda historiata najemnikov ter velikosti njivskih površin pa ugotovimo da je najprej nastala kmetija Spodnjega Trojarja.

Drugi kraj, ki je poimensko omenjen v urbarju iz leta 1318, je »Hueblein«. Omenjenega poimenovanja ni mogoče zaslediti v nobenem od kasnejših urbarjev, zato predvidevamo, da gre za poimenovanje, ki se nanaša na ozemlje Michltal oziroma Michaelstall. Gre za naselbino, kjer je v urbarju iz leta 1318 zapisano, da so bile na tem mestu ustanovljene štiri hube, ki so začele služiti leta 1324.³¹ Nam pa naslednji ohranjeni urbar iz leta 1492 za to območje izkazuje že pet pustot »Zumhueben da sind zwo öd huebn« in »Im nicht tall da sind drey öd huebn«. Prebivalci so se iz omenjene vasi preselili v dolino in osnovali vas Zali

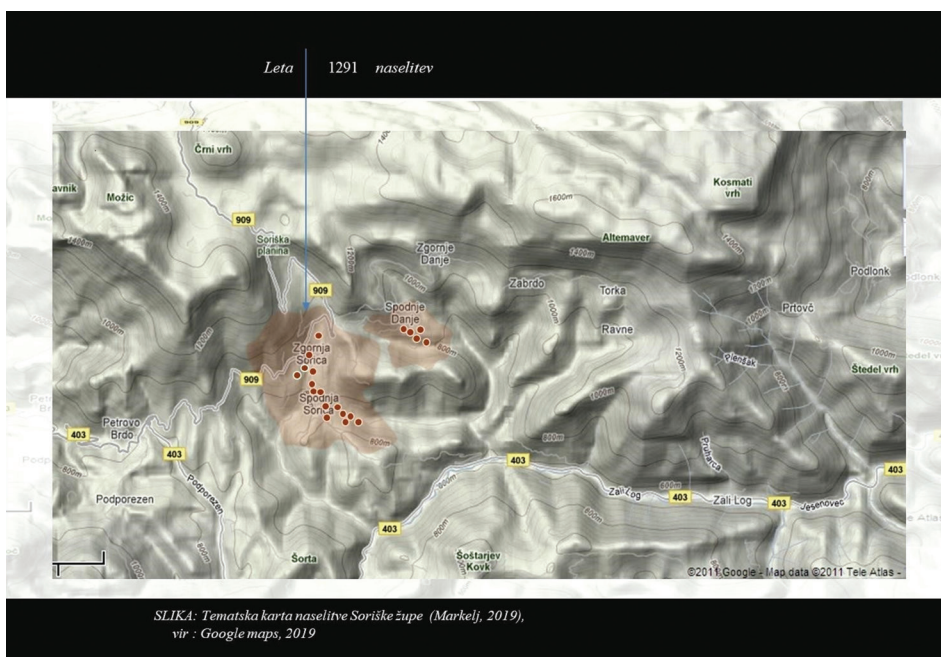
29 »Item anno Domini MCCC decimo institute sunt due hube de nouo que primo a festo beati Iacobi dicti anni seruient ultra quinque annos.« (Blaznik, *Urbarji*, str. 165).

30 »Item in Troy huba instituta seruet in festo iacobi anno 1321.« (Blaznik, *Urbarji*, str. 211).

31 »Item datz dem Hueblein quatuor hube institute seruentes ano CCCXXIII in festo Iacobi.« (Blaznik, *Urbarji*, str. 211).

Log (nem. Stuben), kar nam potrdi tudi urbar iz leta 1501. V njem najdemo pet hub na tem območju, pri čemer priimki najemnikov (Kofler, Zeyritzer, Grochauer, Troyer in Troyer) izkazujejo povezavo z zgornjim delom Selške doline. Na vas Michltal oziroma »Groblje«, kot za to območje v današnjem času uporabljajo izraz domačini, danes spominjajo zgolj arheološki ostanki.³² Glede na postavitev in lastniško strukturo posameznih katastrskih parcel, ki so leta 1825 v najemu prebivalcev iz Zalega Loga, in poimenovanju »na Senozeth« na katastrski mapi katastrske občine Salimlog lahko vidimo, da so bili kasneje, po preselitvi v dolino, prebivalci vasi še vedno najemniki te zemlje in jo uporabljali za senožeti.

Urbar iz leta 1318 nam poleg neposredne omembe naselij »Troy« in »Hueblein«. omenja tudi večje število na novo nastalih hub, vendar njihova lokacija ni zapisana. Na podlagi zasledovanja kontinuitete ter drugih podatkov, pridobljenih iz analize posestne strukture, lahko tako prvič z veliko natančnostjo ugotovimo lokacijo omenjenih hub in vaških skupnosti. Zapis v urbarju »*Ibidem due hube institute seruent in festo Georii anni CCCXXI*«³³ se zelo verjetno nanaša na ustanovitev dveh hub v vasi Ravne. Da gre v omenjenem primeru res za prvi dve kmetiji v vasi Ravne, lahko sklepamo na podlagi podatkov v Franciscejskem katastru. Iz analize katastrske mape za katastrsko občino Danje za območje vasi Ravne je videti primarno delitev zemlje na bloke. Ob nastanku še dveh kmetij,

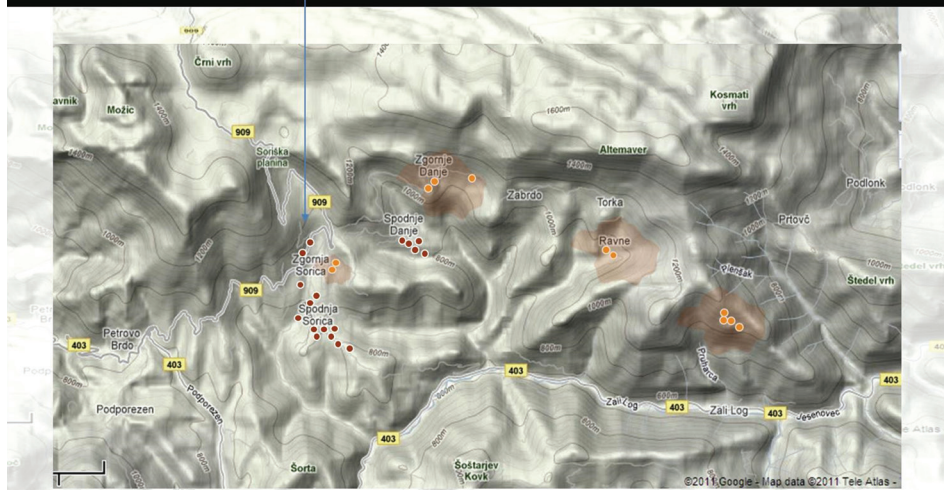

Lokacija kmetij v soriški župi glede na urbar iz leta 1291.

32 Markelj, *Tirolska naselbina*, str. 35.

33 Blaznik, *Urbarji*, str. 211.

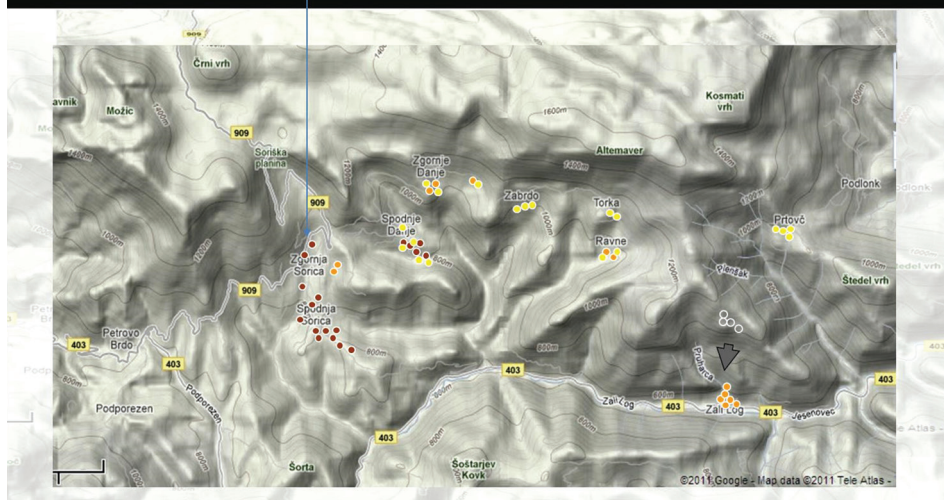
Leta 1318/24-1340 zaključek naselitve

SLIKA: Tematska karta naselitve Soriške župe (Markelj, 2019),
vir : Google maps, 2019

Lokacija kmetij v soriški župi glede na urbar iz leta 1318.

Leta 1492 notranje širjenje znotraj soriške župe

SLIKA: Tematska karta naselitve Soriške župe (Markelj, 2019),
vir : Google maps, 2019

Lokacija kmetij v soriški župi glede na urbar iz leta 1492.
(Vse slike vir: Google maps, rekonstrukcija Miha Markelj, 2019)

ki nam jih navaja urbar iz leta 1492, se je obseg prvotnih dveh kmetij povečal in sorazmerno razdelil na štiri dele, kar je vidno iz kasnejše delitve zemlje na delce. Nadalje nam zapis v istem urbarju »*Item in Zaeuritz due hube institute seruentes termino suprascripto CCCXXI*«³⁴ prikaže še dve nastali hubi, ki sta bili ustanovljeni leta 1316, služiti pa sta začeli leta 1321. Domnevamo, da gre pri omenjenem zapisu za kmetiji, ki sta se nahajali na območju imenovanem V Dolini (nem. Im Thall), ki se geografsko nahaja med Spodnjo in Zgornjo Sorico, danes se vodi kot del vasi Zgornja Sorica. Da gre v primeru zapisa v urbarju za kmetiji v zaselku V Dolini, lahko predvidevamo glede na geografski položaj in potek smeri naselitve celotne soriške župe z zahoda proti vzhodu.

Kdaj natančno sta nastali vasi Zabrdno in Torka ter posamične kmetije znotraj vasi, je ob odsotnosti podatkov v prvih dveh ohranjenih urbarjih težko natančno določiti. Zagotovo so vaše skupnosti in posamezne kmetije znotraj njih obstajale že pred letom 1492, vendar ne pred letom 1318. Zelo verjetna je domneva, da so nastale že v 14. stol., kar vidimo glede na podatke posestne strukture, ki nam pokažejo, da so kajže, ki se ob koncu 15. stol. pojavijo v vasi Zabrdno, nastale zunaj območij prvotne naselitve prvih kmetij, pri čemer je upravičeno sklepanje, da so se kajže pojavile v kasnejšem obdobju, ko se je naselitev območja že zaključila.

Za lažji pregled in potek naselitve je predstavljen tudi shematski prikaz razvoja posameznih kmetij in vaških skupnosti v zgornjem delu Selške doline v posameznih obdobjih naselitve.

4.5 Območje načrtno kolonizacije in kasnejše širjenje

Domnevamo lahko, da je načrtno naseljevanje potekalo od leta 1283 pa do leta 1340, ko je bilo poleg ozemlja Sorice (Zgornja in Spodnja Sorica) naseljeno še ozemlje zaselka V Dolini ter ozemlje vasi Spodnje Danje, Zgornje Danje, zaselek Trojar, kasneje pa še vasi Ravne in Michtall. V sklopu notranjega širjenja prebivalstva v soriški župi so bila nato naseljena še ozemlja Zabrdno, Torke in Prtovča. Na omenjeno poleg zapisov v urbarjih kažejo tudi drugi podatki, kamor štejemo izdelane historiate kmetij,³⁵ skupno velikost posesti, enote na planini, smer širitve in oddaljenost od prvotnih naselitenih območij³⁶ ter splošno geografsko

34 Blaznik, *Urbarni*, str. 211.

35 Načrtno kolonizacijo in kasnejše širjenje lahko zaznamo na podlagi pregleda historiatov, pri čemer sklepamo, da so se priimki s prvotnih kmetij nadalje pojavili tudi na kmetijah, ki so nastale kasneje (primer Michtall).

36 Sorico lahko štejemo za prvotno naseljitveno jedro, na kar kaže večje število podatkov, med katere lahko umestimo krajevno ime »*Zu Nidern*«, ki se v urbarjih uporablja za poimenovanje celotne Sorice ter se v njih vedno nahaja na prvem mestu. Nadalje nam tudi zaporedni zapis kmetij v urbarju vedno najprej pokaže kmetije, ki se geografsko nahajajo v Spodnji Sorici, nato pa tiste, ki se geografsko nahajajo v Zgornji Sorici in nato v Spodnjih Danjah. V potrditev omenjene trditve kažejo tudi ohranjena ledinska imena »*Nidre*« oziroma »*V nidrah*« ter delitev zemlje na bloke, ki ne izkazuje kasnejših delitev.

podobo območja, pri čemer so bili najprej naseljeni predeli, ki so ponujali najboljše geografske pogoje za naselitev.

Poleg širjenja znotraj območja, določenega za naseljevanje oziroma kolonizacijo (soriška župa), lahko s pomočjo pridobljenih podatkov še iz krstne knjige sledimo tudi selitvi prebivalstva izven soriške župe. Prebivalci podratitovških vasi so se tako naseljevali še na Goriško (na mejno območje med Baško grapo in Selško dolino) ter na območje Bohinja.³⁷ V Selški dolini so se naseljevali na področje Podlonka, Podporezna ter na območje Davče, Železnikov in Zalega Loga.³⁸ So pa omenjena naselja v večji meri kot prebivalci iz podratitovških vasi naselili prebivalci iz širšega škofjeloškega in goriškega območja.

4.6 Struktura prebivalstva na območju zgornjega dela Selške doline

Analiza populacijske strukture prebivalstva nam pokaže, da je bilo v povprečju v enem letu v soriški župi rojenih 35 otrok. Omenjena številka ostaja približno konstantna za celotno obdobje analize (60 let), sicer z nekaterimi izjemami, ko je bilo skupno rojenih tudi več kot 50 otrok v enem letu.³⁹ Od vseh otrok, vpisanih v matičnih knjigah, je bilo manj kot en procent otrok, ki so umrli po krstu. Po večini so bili vsi krščeni otroci zakonski in je bil le zelo majhen procent tistih, ki so se rodili še neporočenima staršema. Iz krstne knjige lahko razberemo, da je v poletnih mesecih najmanj rojstev. Največ rojstev je zabeleženih v začetku leta (januar, februar in marec) ter konec leta (oktober, november, december). Analiza nam prav tako pokaže, da se je v povprečju rodilo manjše število žensk kot moških.⁴⁰ Krstna knjiga nam na žalost ne omogoča izračuna o povprečni življenjski dobi posameznih prebivalcev v zgornjem delu Selške doline, saj bi za izračun povprečne življenjske dobe morali uporabiti še podatke iz mrliške knjige, ki pa za to obdobje ni ohranjena. Je pa mogoče uvid v življenjsko dobo dobiti prek izdelanih historiatov kmetij. Na podlagi omenjenih podatkov lahko domnevamo, da je bila starost posameznih najemnikov kmetij okrog 55 let, pri čemer smo upoštevali podatek, da je pri velikem številu najemnikov

37 Serajnik, Kamen, pujsek, str. 55–66.

38 Na območju Podlonka nam urbar iz leta 1501 prikaže ime najemnika Hannssa Grochawra. Za območje Bohinja nam popis prebivalstva iz leta 1754 kaže na pojavljanje priimka Praesel predvsem v Bohinjski Bistrici, Srednji vasi in Nomlju. Še v današnjem času pa je v vasi Nemški Rovt moč zaslediti priimke, ki so enaki kot na območju Sorice (Pfeifer in Gaser). Na območju Podporezna se v urbarju iz leta 1501 pojavljata najemnika kmetije po imenu Mihel Khostner in Stephan Troyer, v Davči pa nam krstna knjiga župnije Sorica kaže, da je še v 17. stol. najpogostejši priimek Frölich.

39 Leta 1670 je zabeleženih največ rojstev, rojenih je bilo kar 59 otrok. Po nadpovprečnem številu rojstev izstopata še leti 1680, s 57 rojstvi, in leto 1704, s 54 zabeleženimi rojstvi. Med leta z najmanjšim številom rojstev lahko štejemo leta 1676, 1669 in 1715, ko je bilo v enem letu rojenih manj kot 25 otrok.

40 V tem kontekstu izstopa leto 1666, ko se je rodilo le 9 otrok ženskega spola in 21 otrok moškega spola.

mogoče ugotoviti, da se kot najemniki kmetije v povprečju – glede na zaporedne zapise v urbarju – omenjajo 30 let in je bila njihova starostna doba ob prevzemu kmetije med 20. in 30. letom. V povezavi z omenjenim podatkom lahko izpostavimo tudi, da so bili najdlje trajajoči najemniki na posameznih kmetijah v urbarju navedeni tudi za obdobje več kot 40 let oziroma v redkih primerih tudi za obdobje več kot 50 let.⁴¹

Poleg analize celostne strukture prebivalstva se je raziskava osredotočila tudi na podrobnejšo analizo enega segmenta populacije (posamezno družino), kjer je podrobneje pregledala vsa rojstva otrok s priimkom Markel in Troyer. Družini sta bili izbrani, ker izkazujeta največjo konsistenco rojstev skozi celotno obdobje dostopnih podatkov. Iz analize šestih družin vidimo, da je bilo v družini rojenih med osem in štirinajst otrok. Od vseh otrok so štirje umrli po krstu, na podlagi podvojenih zaporednih imen pri posameznih starših pa lahko domnevamo, da je kar nekaj otrok umrlo kmalu po rojstvu. Omenjeni podatki nam tako neposredno tudi prikazujejo, da je bila umrljivost novorojenčkov v prvih letih rojstva v posameznih družinah relativno visoka. Doba od rojstva prvega do rojstva zadnjega otroka (fertilna doba matere) je bila med 19 in 29 let. Na podlagi primera Gala Marklja, ki je v krstni knjigi najprej omenjen kot otrok in nato kot oče, vidimo, da je bila njegova starost ob rojstvu prvega otroka 24 let.

Rodbinska kontinuiteta na kmetijah se je ohranjala dolgo časa. Ponekod je vidno, da je ostala nespremenjena vse od naselitve pa do leta 1825. Spremljanje rodbinske kontinuitete je še posebej pomembno pri ugotavljanju prvotnih naselitvenih vzorcev, pri čemer nam kmetije, ki izkazujejo najdaljšo rodbinsko kontinuiteto in so bile ustanovljene najprej, predstavljajo najmočnejšo vez s kmetijami na območju zgornjega dela Pustriške doline. Na podlagi historiatov lahko vidimo, da naslednje kmetije izkazujejo rodbinsko kontinuiteto od naselitve pa do leta 1825: v Spodnji Sorici kmetija št. 3, v Zgornji Sorici kmetije št. 22, 23 in 24, v Spodnjih Danjah kmetija št. 6, v zaselku Trojar kmetija št. 7 in na Torki kmetija št. 2.⁴² Raziskava je tudi pokazala, da je sprememba kontinuitete najemnika v mnogih primerih vezana na nizko število rojenih otrok oziroma nezmožnost rojevanja. Iz omenjenega izhaja, da če najemnik kmetije in njegova žena nista imela potomcev oziroma jih je bilo malo, je lahko prišlo do izumrtja družine (rodbine), kmetijo pa je prevzela druga družina. Na podlagi analize vseh kmetij v soriški župi lahko vidimo, da so tako kmetijo največkrat prevzeli sorodniki ali pa najemniki sosednje kmetije (primer Zgornji in Spodnji Trojar). Dolga rodbinska kontinuiteta na kmetiji nam tako posredno pokaže tudi na veliko število rojenih otrok znotraj posamezne družine.

Podatki v krstni knjigi z začetka 18. stol. nam predvsem pokažejo tudi na fluktuacijo⁴³ oziroma gibanje prebivalstva. Na Zalem Logu je v teku analize

41 Prim: Ulrik Gaiger s kmetije številka 5 v Zgornjih Danjah je bil najemnik kmetije 58 let.

42 Hišne številke kmetij se referencirajo na številke, zapisane v Franciscejskem katastru (1825).

43 Termin fluktuacija *Slovar slovenskega knjižnega jezika* opredeli kot: fluktuacija, fluktuacija -e

strukture prebivalstva zaznati največ sprememb. Na tem območju se pojavi največ novih priimkov,⁴⁴ prav tako pa je mogoče zaznati večje število rojstev kot drugod, kar nam kaže na hiter razvoj vasi.⁴⁵ Med posebnosti, ki so se pojavile pri pregledu strukture prebivalstva v krstni knjigi župnije Sorica, bi lahko umestili tudi podatek, da je najbolj pogosto osebno ime Marina (Marija), najbolj pogosti priimek pa Frölich. Analiza strukture prebivalstva nam prav tako pokaže, da so bile zelo pogosto najemnice oziroma gospodarice na kmetiji tudi ženske, ki so zagotavljale ohranjanje družinskega rodu.⁴⁶

Na splošno lahko ugotovimo, da je prebivalstvo v vaseh pod Ratitovcem ostalo relativno homogeno. Omenjeno ugotovitev potrjuje tudi raziskava o tirolskem dialektu, naredila sta jo Kranzmayer in Lessiak (1983), ki ugotavljata, da se je dialekt na območju Spodnjih ter Zgornjih Danj v večjem obsegu ohranil vse do prve polovice 20. stol.⁴⁷ Prav tako lahko, če rezultate posestne strukture primerjamo s podatki nekaterih drugih raziskovalcev, ki so spremljali gibanja populacije in rodnosti, npr. Viazzo (1989), Rožman (2011) in Čeč (2004), vidimo da v zgornjem delu Selške doline v primerjavi s preostalimi bližnjimi alpskimi in predalp-skimi območji v Sloveniji in tujini ni zaznati odstopanj.

4.7 Razvoj posestne strukture na območju zgornjega dela Selške doline

Ob naselitvi so najprej začele nastajati kmetije v bližini današnjih vaških jeder. Nekatero kmetije v vaseh Spodnje in Zgornje Danje, v zaselku Trojar ter v vasi Zabrd in Ravne so se kasneje razdelile na dva dela, kar je lepo vidno iz delitve zemlje v delce. V primeru kmetij, ki se kasneje niso delile, je v Franciscejskem katastru vidna delitev na bloke. Na ozemlju so najkasneje začele nastajati tretjinske kmetije in kajže. Njihova zemljišča so v zgornjem delu Selške doline vedno oddaljena od vaških središč, so na manj rodovitnem in teže dostopnem območju. Iz pregleda posestne strukture je vidno, da je bila povprečna velikost posamezne kmetije v prvi fazi razvoja približno 5,15 ha, pri čemer je posest kmetije obsegala tako njivske in travniške površine, kasneje pa še pašnike, ki so v nekaterih primerih nastali neposredno ob kmetijah ali na planinah. Medtem ko je bila velikost posamezne kmetije v prvi fazi razvoja v večini primerov enaka, lahko v naslednjih fazah razvoja opazimo, da sta se obseg in velikost posamezne kmetije spreminjala. Omenjeno je mogoče pripisati tako geografiji območja, na katerem je bila posamezna kmetija postavljena, kot tudi času nastanka kmetije; pri čemer so kmetije,

ž (á) 1. naraščanje in upadanje količine česa na določenem področju; spreminjanje, gibanje (SSKJ, 2018).

44 Florianzic, Ambrozich, Avsenig, Peternel, Čemažar, Kos, Weber, Rusiz, Tain, Kavzih in Bizeh.

45 Natančnega vzroka za naraščanje števila rojstev ne poznamo, je pa možno omenjeno povezati z razvojem obrtništva, predvsem škrlarske obrti v vasi Zali Log.

46 V tem kontekstu je treba omeniti, da so bile najemnice kmetije tako žene gospodarjev kot tudi hčerke predhodnega gospodarja na kmetiji.

47 Kranzmayer in Lessiak, *Wörterbuch*, str. 23.

ki so bile osnovane najprej, imele možnost krčenja večjega in iz gospodarskega vidika bolj rodovitnega območja. Iz analize posestne strukture je vidno, da imajo prebivalci vasi Zgornje ter Spodnje Sorice, zaselka V Dolini ter prebivalci vasi Zgornjih in Spodnjih Danj ter zaselka Trojar v najemu tudi zemljo na Soriški in Dajnarški planini ter na planini Zgornji in Spodnji Irn. Vasi, ki so nastale kasneje, so morale izkrciti večje površine v bližini kmetij ali na vzpetinah neposredno nad kmetijo.⁴⁸

Zaradi tesnega stika tukajšnjih prebivalcev z njihovim matičnim ozemljem na Južnem Tirolskem se je v vaseh pod Ratitovcem razvil tudi značilen tirolski tip gradnje objektov, posamezni elementi takšne gradnje so še danes vidni v starejših objektih zgornjega dela Selške doline. Med prepoznavne arhitekturne elemente tovrstne gradnje tako spada večje število manjših okenskih odprtin, nivojski vhodi v objekt, dvokapna streha in postavitve objekta ob pobočju. Prav tako izstopa tudi pročelje objekta, ki je ozko in visoko, postavljeno na prisojni strani pobočja ter orientirano v smeri sever-jug.⁴⁹ Hiše so večinoma dvonadstropne, pri čemer so bili spodnji prostori namenjeni živini, osrednji prostor (pritličje in ponekod tudi prvo nadstropje) družini, podstrešni prostori pa so bili namenjeni za shranjevanje sena. Hiše so bile sprva lesene z zidanimi temelji, pri čemer so bili tako gospodarski kot bivanjski prostori v enem objektu. Šele kasneje z reformami Marije Terezije in Franca Jožefa v začetku 19. stol. se bivanjski in gospodarski prostori ločijo, pri čemer tudi v zgornjem delu Selške doline začno nastajati pomožni gospodarski objekti (hlevi, enoramni kozolci, seniki) in pa ponekod tudi kašče (pajštve). Tovrstni način gradnje objektov in razporeditve obdelovalnih površin je omogočal najbolj optimalno izrabo prostora in posledično dolgoročno preživetje kmetij na tem območju.

Med najpomembnejše rezultate raziskave disertacije in posledično tega prispevka lahko uvrstimo izdelan seznam kronološkega pregleda nastanka vsake posamezne kmetije v zgornjem delu Selške doline, od ustanovitve do leta 1825. V času raziskave je bilo ugotovljeno, da so bile v letu 1291 najprej osnovane kmetije v Spodnji Sorici: Ekar, Untergasser, Pfeifer, Kristan, Kemperle, Tolz, Fidler, Kastner in Heberle; v Zgornji Sorici: Gasser, Schorl, Na Kerseh, Pacher in Konrad; kmetije v Spodnjih Danjah: Presel, Egard, Pögam, Mert in Jensterle. V letu 1310 sta bili v Zgornjih Danjah osnovani kmetiji Adam in Geiger, v letu 1316 pa v zaselku

48 Najemniki kmetij na območju vasi Zabrdso so tako izkrcili zemljo predvsem na prostoru vzhodno od vasi, ki se imenuje Stari Ravt, medtem ko so prebivalci Torke in Raven izkrcili prostor nad vasi v smeri Grebel vrha; njegovo ime nakazuje na kmetijsko dejavnost, ki se je odvijala na omenjenem območju (grabljenje).

49 Pri hišah na Tirolskem v današnjem času izstopa balkonski nastavek, ki sicer ne spada med primarne elemente tovrstne gradnje in je bil dodan razmeroma pozno. Zaradi omenjenega dejstva je v današnjem času strešni zatrep pri hišah na Tirolskem manj strm. V zgornjem delu Selške doline potrebe po balkonu ni bilo, zato je hiša brez njega. Namesto tega so v zatrep dodali odprtino, ki je bila ponekod kasneje zastekljena (Markelj, 2011).

V Dolini pri Sorici kmetiji Thaller in Thaller,⁵⁰ kmetija Troyer⁵¹ v zaselku Trojar in v vasi Ravne kmetiji Jauch in Kobler. Med letoma 1318 in 1492 so bile osnovane še naslednje kmetije: v Spodnjih Danjah Loher, Richter, Koser, kmetija s hišno št. 10 (brez hišnega imena) in kmetija Marktl; v Zgornjih Danjah kmetiji Balanat in Mert; v zaselku Trojar kmetija Troyer;⁵² v Zabrdi kmetije Gasser, Heberle in Fidler; na Torki kmetija Torke in Torkar; v Ravnah pa sta bili na novo ustanovljeni še kmetiji Proctel in Drogonz.⁵³

5 Zaključek

Prispevek, ki povzema dognanja in rezultate disertacije, prikazuje poglobljeno študijo o srednjeveški naselitvi Tirolcev v zgornji del Selške doline in predstavlja najbolj celosten in natančen zgodovinski pregled izbrane tematike do sedaj.

Na podlagi preverljive metodološke osnove in analize realnih zgodovinskih virov tako daje nov vpogled v nastanek kot tudi način življenja prebivalcev na izbranem območju.

Rezultati in dognanja znanstvenega dela služijo kot osnova za nadaljnja raziskovanja, prav tako pa predstavljajo pomemben nabor podatkov za ostale raziskovalce zgodovine širšega škofjeloškega območja. Zbrani in analizirani podatki imajo veliko dodano vrednost tudi za prebivalce območja pod Ratitovcem, saj jim omogočajo jasen vpogled v njihovo preteklost ter dajejo uvid v poznavanje zgodovine lokalnega okolja, na podlagi katerega lahko jasneje načrtujejo prihodnost.

VIRI IN LITERATURA:

VIRI:

Arhiv Republike Slovenije (AS)

AS 1 Franciscejski kataster za Kranjsko, t. e. 176, a. e. L341, katastrska občina Sorica.

AS 2 Franciscejski kataster za Kranjsko, t. e. 176, a. e. L027, katastrska občina Danje.

AS 3 Franciscejski kataster za Kranjsko, t. e. 176, a. e. L026, katastrska občina Sveti Križ.

AS 4 Franciscejski kataster za Kranjsko, t. e. 176, a. e. L237, katastrska občina Zali Log.

Nadškofijski arhiv Ljubljana (NŠAL)

Krstna knjiga župnije Sorica, t. e MF 23, a. e. 23, krstna knjiga župnije Sorica 1665–1731.

Zgodovinski arhiv Ljubljana, Enota v Škofji Loki (ZAL-ŠKL)

Zemljiška knjiga sodišča v Škofji Loki, t. e. 364, a. e. knjiga št. VII.

Zemljiška knjiga sodišča v Škofji Loki, t. e. 364, a. e. knjiga št. VIII.

Zemljiška knjiga sodišča v Škofji Loki, t. e. 364, a. e. knjiga št. IX.

50 Današnji Zgornji in Spodnji Tolar.

51 Današnji Spodnji Trojer.

52 Današnji Zgornji Trojar.

53 Kmetije so opisane na podlagi hišnega imena, ki je opredeljeno v elaboratih Franciscejskega katastra.

SPLETNI VIRI:

- Atlas okolja Agencije Republike Slovenije za okolje (ARSO). Pridobljeno 5. 7. 2018. Dostopno na: http://gis.arso.gov.si/atlasokolja/profile.aspx?id=Atlas_Okolja_AXL.
- Fran/SSKJ, Spletna izdaja Slovarja slovenskega knjižnega jezika za termin fluktuacija. Pridobljeno 27. 9. 2018. Dostopno na: <https://fran.si/iskanje?FilteredDictionaryIds=130&View=2&Query=fluktuacija>.
- Fran/SSKJ, Spletna izdaja Slovarja slovenskega knjižnega jezika za termin hiperpopulacija. Pridobljeno 20. 8. 2018. Dostopno na: <https://fran.si/iskanje?FilteredDictionaryIds=130&View=2&Query=hiperpopulacija>.
- Geološka karta Slovenije. Pridobljeno 13. 10. 2018. Dostopno na: <http://biotit.geo.zs.si/ogk100/>.
- Google maps – posnetek zgornjega dela Selške doline. Pridobljeno 13. 7. 2018. Dostopno na: <https://www.google.com/maps/place/4229+Sorica,+Slovenia/>.
- Meichelbeck, Carl: *Historia Frisingensis* I. Bayerische Staatsbibliothek. Pridobljeno 11. 9. 2018, na https://opacplus.bsbmuenchen.de/metaopac/singleHit.do?methodToCall=showHit&urPos=1&identifier=100_SOLR_SERVER_35506853.
- Pleterski, Andrej: *Nevidna srednjeveška Evropa* [elektronski vir] : Župa Bled. Ljubljana : Založba ZRC, ZRC SAZU, 2011.

LITERATURA:

- Baš, Franjo: *Stavbe in gospodarstvo na slovenskem podežlju*. Ljubljana : Slovenska matica, 1984, 382 str.
- Behringer, Wolfgang: *A Cultural History of Climate*. Cambridge : Polity, 2010, 295 str.
- Benedik, Metod; Lebar, Jože: Sekularizacija – zaton fevdalne Cerkve. V: *Blaznikov zbornik : In memoriam Pavle Blaznik*, Ljubljana : Založba ZRC SAZU ; Škofja Loka : Muzejsko društvo, 2005, str. 125–131.
- Bizjak, Matjaž: *Gospodarska struktura uradov in gospodstev v osrednjih slovenskih deželah v poznem srednjem veku : doktorska disertacija*. Ljubljana : [M. Bizjak], 2002, 309 str.
- Bizjak, Matjaž: Posest župnije Svibno in urbar ljubljanskega kapitlja iz leta 1499. V: *Kronika : časopis za slovensko krajevno zgodovino* 46 (1/2), Ljubljana : Zveza zgodovinskih društev Slovenije, 1998, str. 1–12.
- Bizjak, Matjaž: Razvoj, uprava in poslovanje freisinške in briksenske posesti na Kranjskem v srednjem veku. V: *Blaznikov zbornik : In memoriam Pavle Blaznik*, Ljubljana : Založba ZRC SAZU ; Škofja Loka : Muzejsko društvo, 2005, str. 111–124.
- Blaznik, Pavle: Enote kmetskih gospodarstev na Slovenskem. V: *Kronika, časopis za slovensko krajevno zgodovino* 9, zv. 3, Ljubljana : Zveza zgodovinskih društev Slovenije, 1961, str. 129–134.
- Blaznik, Pavle: *Kolonizacija Selške doline : inavguralna disertacija*. V Ljubljani : Leonova družba, 1928, 118 str.
- Blaznik, Pavle: O metodah proučevanja kolonizacijske zgodovine. V: *Časopis za zgodovino in narodopisje* 35, (1/2), Maribor : Zgodovinsko društvo Maribor, 1940, str. 33–39.

- Blaznik, Pavle: Posestne razmere v Selški dolini. V: *Geografski vestnik : časopis za geografijo in sorodne vede* 10, (1/4), Ljubljana : Zveza geografskih društev Slovenije, 1934, str. 4–66.
- Blaznik, Pavle: *Srednjeveški urbarji za Slovenijo. Zv. 4, Urbarji freisinške škofije*. Ljubljana : Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1963, 472 str.
- Blaznik, Pavle: Struktura agrarne posesti na tleh loškega gospostva do srede 18. stoletja. V: *Loški razgledi* 12, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1965, str. 25–29.
- Blaznik, Pavle: *Škofja Loka in loško gospostvo*. Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1973, 560 str.
- Blaznik, Pavle: Upori loških podložnikov konec 15. in v začetku 16. stoletja. V: *Loški razgledi* 2, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1955, str. 65–70.
- Blaznik, Pavle: Zahodna meja loškega gospostva po urbarju iz 1630 in po skici iz 1771. V: *Loški razgledi* 16, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1969, str. 105–111.
- Blaznik, Pavle: Zemljiška gospostva na besniškem ozemlju. V: *Razprave. [Razred 1]), Razred za zgodovinske in družbene vede* 2, Ljubljana : Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1953, str. 243–276.
- Blaznik, Pavle: Železniki in franciscejski katastrski elaborati. V: *Loški razgledi* 25, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1978, str. 11–23.
- Bosl, Karl: Gründung Innichens und die Überlieferung. V: *Der Schlern : Monatszeitschrift für Südtiroler Landeskunde* 45, Bozen : Athesia (Tyrolia), 1971, str. 407–417.
- Bradley, S. Rajmond; Jones, Philip D.: *Climate Since A.D. 1500*. London ; New York : Routledge, 1995, 706 str.
- Brunner, Mariska: *Die Geschichte des Stiftes Innichen von den Anfängen bis ins 13. Jahrhundert*. [Diplomska naloga]. Innsbruck : [Univerza Innsbruck], 1999, 162 str.
- Cvelfar, Bojan: Kresnike, Lipa in Pečovje v časih, ko Štor še ni bilo. V: *Štore: od agrarnega zaselka do industrijskega kraja*, Celje : Muzej novejšje zgodovine; Štore : Izobraževalni center Železarne, 1995, str. 7–27.
- Cvelfar, Bojan: Posestne razmere celjskih meščanov v luči franciscejskega katastra. V: *Iz zgodovine Celja* 5, Celje : Muzej novejšje zgodovine, 1996, str. 107–184.
- Čeč, Dragica: »Nisem kradel lesa, samo veje sem pobiral!«: (O vzrokih in načinih preganjanja gozdnih prekrškov v ribniškem gospostvu na prehodu iz 18. v 19. stoletje). V: *Kronika : časopis za slovensko krajevno zgodovino* 52, (1), Ljubljana : Zveza zgodovinskih društev Slovenije, 2004, str. 17–34.
- Demel, Walter: Sekularizacija na Bavarskem. V: *Blaznikov zbornik : In memoriam Pavle Blaznik*, Ljubljana : Založba ZRC SAZU ; Škofja Loka : Muzejsko društvo, 2005, str. 155–160.
- Ebert, Wolfgang: Ländlichen Siedlungsformen im deutschen Osten. V: *Blätter für deutsche Landesgeschichte* 83, (1), Berlin : Gesamtverein der deutschen Geschichts- und Altertumsvereine, 1936, str. 5–46.
- Freising in Europa : von den europäischen Verbindungen des Erzbistums München und Freising*. München : Sankt Michaelsbund, 2005, 336 str.
- Globočnik, Anton: Geschichtlich-statistischer Überblick des Bergortes Eisern. V: *Mittheilungen des historischen Vereines für Krain* 22, Laibach : Historischen Verein Laibach, 1867, str. 1–3.

- Golec, Boris: Zemljiški katastri 18. in 19. stoletja kot vir za stavbno, gradbeno in urbanistično zgodovino slovenskega ozemlja. Del 1. V: *Arhivi : glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije* 32, (2), Ljubljana : Arhivsko društvo Slovenije, 2009, str. 283–338.
- Golec, Boris: Zemljiški katastri 18. in 19. stoletja kot vir za stavbno, gradbeno in urbanistično zgodovino slovenskega ozemlja. Del 2. V: *Arhivi : glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije* 33 (2), Ljubljana : Arhivsko društvo Slovenije, 2010, str. 339–396.
- Gradmann, Robert: Die ländliche Siedlungsformen Württembergs. V: *Petermanns Geographische Mittheilungen* 56 (4), Stuttgart : Ernst Klett Verlag, 1910, str. 183–193.
- Gradmann, Robert: *Das ländliche Siedlungswesen des Königreichs Württemberg*. Stuttgart : Forschung zur deutschen Landes und Volkskunde, 1926.
- Grafenauer, Bogo: *Zgodovina Slovenskega naroda. Zv. 2, Doba zrele fevdalne družbe od uveljavljanja frankovskega fevdalnega reda do začetka kmečkih uporov*. Ljubljana : Državna založba Slovenije, 1965, 414 str.
- Hochstift Freising : *Beiträge zur Besitzgeschichte*. München : Wewel, 1990, 488 str.
- Ilešič, Svetozar: Kmetska naselja na vzhodnem Gorenjskem. V: *Geografski vestnik : časopis za geografijo in sorodne vede* 9, Ljubljana : Zveza geografskih društev Slovenije, 1933, str. 3–94.
- Ilešič, Svetozar: Oblike zemljiške razdelitve na Koroškem. V: *Slovenski etnograf* 1, Ljubljana : Etnografski muzej, 1948, str. 72–81.
- Ilešič, Svetozar: *Sistemi poljske razdelitve na Slovenskem*. Ljubljana : Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1950, 119 str.
- Kačičnik Gabrič, Alenka: *Uravnavanje služnostnih pravic po zemljiški odvezi s posebnim ozirom na Kranjsko : doktorska disertacija*. Ljubljana : [A. Kačičnik Gabrič], 2013, 312 str.
- Kejžar, Ivan: *Atlas soriška ledinska imena [Kartografsko gradivo]*. Škofja Loka : samozal. I. Kejžar, 2013, (148 str.).
- Kejžar, Ivan: *Grohar in soriška dediščina : vodnik po Groharjevi poti*. Škofja Loka : samozal. I. Kejžar 2008, 120 str.
- Kejžar, Ivan: Sorica, njene vode in življenje ob njih. V: *Loški razgledi* 51, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 2004, str. 155–206.
- Kejžar, Ivan: Soriška ledinska imena. V: *Loški razgledi* 49, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 2002, str. 143–183.
- Koropec, Jože: Zemljiško gospodstvo polskavski Bukovec. V: *Časopis za zgodovino in narodopisje* 63, (1), Maribor : Obzorja, 1992, str. 73–143.
- Kos, Janez: Zapisnik gradbenih parcel in hiš ter posestnikov v katastrski občini Vrhnika 1824. V: *Vrhnikiški razgledi* 8, Vrhnika : Vrhnikiško muzejsko društvo, 2007, str. 180–189.
- Kos, Milko: *Gradivo za historično topografijo Slovenije : (za Kranjsko do leta 1500)*. Ljubljana : Inštitut za občo in narodno zgodovino Slovenske akademije znanosti in umetnosti, 1975, 881 str.
- Kos, Milko: O starejši slovanski kolonizaciji v Istri. V: *Razprave, [Razred 1], Razred za zgodovinske in družbene vede* 1, Ljubljana : Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1950, str. [53]–82.

- Kos, Milko: Stanje in naloge slovenske kolonizacijske zgodovine. V: *Časopis za zgodovino in narodopisje* XXXV, (1–2), Maribor : Zgodovinsko društvo, 1940, str. 26–32.
- Kos, Milko: *Zgodovina Slovencev : od naselitve do petnajstega stoletja*. Ljubljana : Slovenska matica, 1955, 426 str.
- Kranzmayer, Eberhard ; Lessiak, Primus: *Wörterbuch der deutschen Sprachinselmundart von Zarz/Sorica und Uchrut/Rut in Jugoslawien*. Klagenfurt : Verlag des Geschichtsvereines für Kärnten, 1983, 193 str.
- Krošl, Anton: *Zemljiška odveza na bivšem Kranjskem : (organizacija in delo zemljiškoodveznih organov 1849–1853)*. [Ljubljana : A. Krošl, 1941]. 91 str.
- Kühebacher, Egon: *Die Hofmark Innichen. Ein Heimatbuch für Einheimische und Gäste*. Innichen/San Candido : Innichen/Marketgemeinde, 1969, 229 str.
- Markelj, Miha: »Selško jezero«, raziskava o obstoju srednjeveškega jezera v zgornjem delu Selške doline. V: *Železne niti : zbornik Selške doline* 16, Železniki : Muzejsko društvo Železniki, 2019, str. 30–42.
- Markelj, Miha: *Tirolska naselbina pod vrhovi Ratitovca iz 14. stoletja : Michtal, Michaelstall, Zali Log : magistrsko delo*. Koper : [M. Markelj], 2011, 74 str.
- Meitzen, August: *Das Deutsche Haus in seinen volkstümlichen Formen*. Berlin : Verhandlungen des ersten deutschen Geographentages, 1882.
- Meitzen, August: *Siedlung und Agrarwesen der Westgermanen und Ostgermanen, der Kelten, Römer, Finnen und Slawen*. Berlin : W. Hertz, 1895.
- Melik, Anton: *Slovenski alpski svet*. Ljubljana : Slovenska matica, 1954, 606 str.
- Ogrin, Dušan: Climate research on Slovenian territory in pre-instrumental period: weather and climate in the 17th Century. V: *Geografski vestnik* 84, (1), Ljubljana : Zveza geografskih društev Slovenije, 2012, str. 87–97.
- Pančur, Andrej: Celjani v krstnih knjigah od 1773 do 1857. V: *Iz zgodovine Celja*, Celje : Muzej novejšje zgodovine Celje, 1996, str. 185–234.
- Panjek, Aleksander: *Kulturna krajina in okolje Krasa : o rabi naravnih virov v novem veku*. Koper : Založba Univerze na Primorskem, 2015, 154 str.
- Petek, Franci; Urbanc, Mimi: Franciscejski kataster kot ključ za razumevanje kulturne pokrajine v Sloveniji v 19. stoletju. V: *Acta geographica Slovenica* 44, št. 1, Ljubljana : Geografski inštitut Antona Melika ZRC SAZU, 2004, str. 89–113.
- Pfister, Cristian: *Bevölkerungsgeschichte und historische Demographie 1500–1800*. München : Oldenbourg Wissenschaftsverlag, 2007, 160 str. (Zbirka Enzyklopädie deutscher Geschichte ; 20).
- Planina, France: *Selška dolina v preteklosti in sedanjosti*. Železniki : Muzejsko društvo v Škofji Loki, Pododbor Železniki, 1973, 389 str.
- Planina, France: Zapis o Sorici. V: *Loški razgledi* 14, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1967, str. 207–208.
- Preinfalk, Miha: Rodbina v luči srednjeveških listin. V: *Zgodovinski časopis : glasilo Zveze zgodovinskih društev Slovenije* 55, št. 3/4, Ljubljana : Zveza zgodovinskih društev Slovenije, 2001, str. 341–374.
- Ramovš, Anton: Geološki razvoj Selške doline. V: *Loški razgledi* 19, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1972, str. 332–355.

- Ramovš, Anton: Geološki razvoj Selške doline. V: *Železne niti : zbornik Selške doline 1, Železniki : Muzejsko društvo Železniki*, 2004, str. 17–51.
- Rasmo, Nicolo: *Der Innsbrucher Kodex 3. und die tiroler Landsverteidigung gegen Venedig im Jahre 1615*. Trient : Instituto Italiano dei Castelli Sezione Trentino 1979, 42 str.
- Ratitovec (ur. Anton Ramovš). Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1978, 154 str.
- Ribnikar, Peter: Zemljiški kataster kot vir za zgodovino. V: *Zgodovinski časopis : glasilo Zveze zgodovinskih društev Slovenije* 36, št. 4, Ljubljana : Zveza zgodovinskih društev Slovenije, 1982, str. 321–337.
- Roger, Hans: *Der Innichner Partnerschaft mit Freising*. Innichen : Europrint Varna, 2000.
- Rožman, Irena: Analiza verodostojnosti zapisov v matičnih knjigah : metodološki vidiki. V: *Acta Histriae* 19, št. 4, Koper : Zgodovinsko društvo za Južno Primorsko, 2011, str. 743–756.
- Serajnik, Marjan: Kamen, pujssek in meja ... ali pogled na preteklost Nemškega Rovta. V: *Bohinjski zbornik II*, Bohinj : Občina : Turizem, 2012, str. 55–66.
- Sidaritsch, Marian: *Geographie des bäuerlichen Siedlungswesen im ehemaligen Herzogtum Steiermark*. Graz : Verlag von Ulrich Mosers Buchhandlung, 1925.
- Šifrer Bulovec, Mojca: Loški potok v luči franciscejskega katastra in cenilnega operata ter matičnih knjig (od 1801 do 1840). V: *Etnolog : glasnik Slovenskega etnografskega muzeja* 6, Ljubljana : Slovenski etnografski muzej, 1996, str. 197–216.
- Štukl, France: Prispevki k poznavanju domačih imen v zvezi z upravnimi funkcijami. V: *Loški razgledi* 43, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1996, str. 26–49.
- Thoma, Gertrud: Freisinški škofje in škofijske posesti na Slovenskem okrog leta 1300. V: *Blaznikov zbornik : In memoriam Pavle Blaznik*, Ljubljana : Založba ZRC SAZU ; Škofja Loka : Muzejsko društvo, 2005, str. 75–82.
- Torkar, Silvo: Bibliografija pomembnejših objav o srednji in zgornji Baški dolini. V: *Baški zbornik*, Tolmin : Tolminski muzej, 2006, str. 179–183.
- Torkar, Silvo: O priimkih v Baški dolini. V: *Tolminski zbornik 3 knj.*, Tolmin : Občina, 1997, str. 263–270.
- Torkar, Silvo: Zemljepisna imena v zgornji Baški dolini. V: *Baški zbornik*, Tolmin : Tolminski muzej, 2006, str. 95–106.
- Viazzo, Pier Paolo: *Upland communities : environment, population and social structure in the Alps since the sixteenth century*. Cambridge : Cambridge University Press, 1989, 325 str.
- Zahn, Joseph von: *Codex diplomaticus Austriaco-Frisingensis : Sammlung von Urkunden und Urbaren zur Geschichte der ehemals Freisingischen Besitzungen in Österreich. [Bd. 1]*. Wien : K.K. Hof- und Staatsdruckerei, 1870, 469 str.
- Zahn, Joseph von: *Codex diplomaticus Austriaco-Frisingensis : Sammlung von Urkunden und Urbaren zur Geschichte der ehemals Freisingischen Besitzungen in Österreich. Bd. 2*. Wien : K.K. Hof- und Staatsdruckerei, 1871, 492 str.
- Zahn, Joseph von: *Die Freisingischen Sal-, Copial- und Urbarbücher in ihren Beziehungen zu Österreich*. Wien : K.K. Hof- und Staatsdruckerei, 1861, 154 str.

Zwitter, Žiga: Krčenje in agrarna raba gozdov v času višinske kolonizacije. V: *Gorenjska v obdobju globalizacije*, Ljubljana : Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2013, str. 85–89.

Zwitter, Žiga: *Vpliv »male ledene dobe« na agrarno poselitev na ozemlju današnje Slovenije : na primeru izbranih območij v Zgornji Savinjski dolini : diplomsko delo*. Ljubljana : [Ž. Zwitter], 2010, 210 str.

Summary

Colonization of the upper part of Selška dolina: development of the property and population structure of Tyrolean settlement from the end of the 13th century

The paper was prepared on the basis of a preliminary dissertation, using verifiable and real data obtained from a large number of archival sources and the findings of current researchers. The paper provides the most comprehensive and accurate historical overview of the chosen topic so far, and is the first scientifically to define and structurally to show the course of the medieval settlement of Tyroleans in the upper part of Selška dolina.

The main research within the paper presents the method of construction and use of a new methodological basis, by means of which the development of the property and population structure in the upper part of Selška dolina for more than half a millennium between 1283 and 1825 was analysed, showing the clearly recorded emergence of primary farms that developed during settlement and, at the same time, their continued expansion. During the course of the survey, histories of each individual farm and village community were produced, through which the continuity of individual tenants can be monitored. The population structure was thoroughly reviewed and key elements were revealed about the circumstances and population movements in the upper part of Selška dolina at the end of the 17th and early 18th centuries.

The sum of the multi-year survey thus provides a basis for understanding the historical development of the area of the upper part of Selška dolina, whereby it must be stressed that the survey is based on real, verifiable data and large data sets. It thus provides new knowledge in understanding this interesting part of Slovene history, which has not previously been thoroughly reviewed and analysed, and the set of new data serves both further research and researchers of the area and local residents, to whom it offers a glimpse into their past.